

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.5.013.42.015.311

АЛЛА БОЙКО
(Полтава)

ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА ЯК ФАКТОР ОСОБИСТІСНОГО Й СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розкрито переваги і пріоритети 11-ти річної загальноосвітньої школи в порівнянні з десятирічною, визначено перспективні завдання щодо Стандарту, профільного навчання, орієнтації освіти на розвиток особистості дитини.

Ключові слова: загальноосвітня школа, термін навчання, учні, вчитель, зіставно-порівняльний аналіз, державний освітній Стандарт Другого покоління.

В умовах постійної зміни соціально-економічних, культурно-моральних і політичних орієнтирів сучасного світу найважливішим фактором динамічного розвитку суспільства, його стабільності є забезпечення високого рівня освіти. У зв'язку з цим необхідно перенести акценти на повну середню школу як освітній фундамент країни.

На засіданні підсумкової колегії МОН Міністр освіти і науки Дмитро Табачник визначив систему пріоритетів, що мають бути реалізовані:

- можливість здобуття якісної освіти для кожної людини незалежно від її економічного становища, віку, статі та місця проживання;
- відповідність вітчизняної освіти світовим стандартам і вимогам;
- забезпечення підтримки навчання кращої молоді в найбільш авторитетних навчальних закладах не лише України, а й світу для отримання сучасного рівня освіти та використання своїх знань для розвитку держави та ін. [3, с. 1].

Названі пріоритети сформульовані у контексті Концепції проведення економічних реформ, з метою орієнтації освітніх послуг на споживача і визначення вимог споживача до освітніх послуг. Зауважимо, що при цьому потрібно мати на увазі не лише вищу, а й загальноосвітню школу. Від навчально-виховної діяльності середньої школи у прямій залежності якість освіти, яку одержують випускники вишів. Тому невипадково країну охопила дискусія про термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти.

У відкритому листі Академії педагогічних наук України до Верховної Ради України щодо терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти обґрунтовано необхідність громадського обговорення цієї доленосної для країни проблеми.

За даними усного й письмового опитування батьків учнів, учителів, студентів I курсів (оцінювали термін навчання з позицій учня) та V курсів (бралася до уваги думка випускників, завтрашніх учителів), нами зроблено висновок, що ні значна частина освітньої спільноти, ні громадськість достатньою мірою не визначилися в цьому питанні. Більшість діяльність 12-ти річної школи розглядає як експериментальну. Сьогодні минає 10 років, відколи наша загальноосвітня школа перейшла на дванадцятирічний термін навчання. За змістом 12-ти річної школи навчаються вже дев'ятикласники, їм бажано дати можливість одержати атестати про здобуття повної загальної середньої освіти.

У цілому загальна думка полягає в тому, що питання це поставлено передчасно. Його не зовсім доцільно розглядати, оскільки не завершено навіть перший цикл навчання за 12-ти річним терміном. Переважно звідси така невпевненість і розгубленість у відповідях майже всіх респондентів. Належним чином обґрунтовані й переконливі висновки щодо переваг чи, навпаки, неефективності 12-ти річної школи можна буде зробити лише у 2013 році.

Але якщо ми сьогодні не дамо точної оцінки проблемі, не сформулюємо виклики і не запропонуємо шляхи подальшого розвитку шкільної освіти, то незабаром відчуємо ще більші негаразди в соціальній сфері, відставання в економіці й культурі суспільства.

Важливо, щоб якість освіти (організація, адекватність змісту, методів, кваліфікація вчителів тощо) відповідала терміну її здобуття. Завдання полягає в тому, щоб не допускати перевантаження учнів, але слугувати потребам особистості й суспільства.

Десятирічна школа цю місію виконувала успішно. В країні була створена одна з кращих у світі систем шкільної освіти. Вона накопичила неминущі цінності, її здобутки заслуговують на подальший розвиток, бо ніщо, навіть найкраще не може існувати без удосконалення, інакше буде застій. У зв'язку з цим об'єктивна оцінка діяльності десятирічки, її порівняння з 12-ти річною школою дуже важливі, як складник методологічних засад функціонування шкільної освіти в нових умовах. Сьогодні на користь 10-ти річного навчання висловлюються переконливі думки, що відповідно до Сімейного кодексу «17 років для жінок вік шлюбний», а не школярський, що зменшення освітнього терміну покращить підготовку молоді до праці та дорослого життя. Слушним є також твердження про необхідність підвищення в суспільстві статусу вчителя, його матеріального стану.

Не можна заперечувати, що 12-ти річна школа поглиблює розрив між дошкіллям і школою, загальноосвітньою і вищою школою. Починаючи з п'ятого класу основної школи, в учнів спостерігається поступове зниження успішності, втрата інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, переосмислення цінностей і послаблення мотивів навчання у зв'язку зі зростанням негативного впливу неконструктивного соціуму. Усе це призводить до марнування часу юної особистості й ставить під сумнів 12-ти річний термін навчання.

Крім цього, 12-ти річна школа значно збільшує перевантаження учнів фактологічним матеріалом, спостерігається зростання навчального навантаження, зумовленого невідповідністю змісту освіти, навчальних технологій віковим і психофізіологічним особливостям учнів. Отже, збільшення терміну навчання,

як стверджує певна частина громадськості, гальмує концентрований різнобічний розвиток дітей, негативно впливає на їхній інтерес до навчання.

У зв'язку з цим до найважливіших завдань 12-ти річної школи належить проблема змісту освіти, яка мусить вирішуватися з нових методолого-теоретичних і організаційно-методичних позицій. Академік НАПН О.Я. Савченко у своєму виступі на Загальних зборах НАПН наголосила, що вкрай потрібно вдосконалити чинне законодавство в галузі загальної середньої освіти, саме ті аспекти, що стосуються державних стандартів. «Ми повинні чітко сказати, що є метою загальної середньої освіти, як вона має бути співвіднесена із зовнішньою системою оцінювання її якості. Це проблема не тільки наукова, – підкреслила академік, – це проблема державної ваги» [2, с. 3]. Тож необхідно звести в один загальний ланцюг мету загальної освіти, вимоги держави й гарантії на рівні регіонів і держави щодо забезпечення умов для досягнення результатів.

Лише на цій основі 12-ти річна школа, як і 10-ти річна чи 11-ти річна, зможуть дійти до найважливіших сучасних проблем – комп'ютерної грамотності, вміння опрацьовувати інформацію, володіння іноземними мовами, до питань формування патріотизму, національної свідомості, достатньої життєвої компетентності. Значним недоліком залишається невміння учнів вільно використовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій. Своє завдання вбачаємо у необхідності подальших наукових пошуків із названих та інших питань.

У 12-ти та 11-ти річних школах ставилось завдання досягти і академічності, і профільності навчання. З цією метою визначено основні профілі, створено відповідні програми, триває випуск підручників. Але у вирішенні цього питання далеко до реального результату, особливо щодо сільської школи. Враховуючи демографічну ситуацію і малокомплектність сучасної школи, на практиці створюються класи одного певного профілю, а потім відбувається спонукання дітей прийняти всім один профіль. А отже, проблем підготовки і переходу до профільного навчання 12-ти, а тим більше 11-ти річна школа на даному етапі не вирішує. Залишається використовувати досвід 10-ти річної школи щодо профорієнтаційної роботи, створення навчально-виробничих комбінатів, профільно-технічних училищ, середніх професійних навчальних закладів.

А отже, визнаючи заслуги десятирічної повної середньої школи, все ж відмітимо, що вона функціонувала в інших соціально-економічних умовах і виконувала інші ідеологічні настанови.

Якщо об'єктивно проаналізувати сучасну ситуацію, то стає зрозуміло, що ці та інші недоліки зумовлені не слабкістю вітчизняної методики чи неефективністю праці вчителів. Причина в консервативному в своїй більшості спрямуванні системи шкільної освіти, репродуктивному характері навчального процесу. Реальними орієнтирами до цього часу залишаються знання, уміння та навички з окремих шкільних предметів. За цими предметними показниками втрачається особистість дитини. Це особливо тривожно, оскільки метою і сенсом освіти є особистість, що в сучасних умовах широко декларується.

Сьогодні відбувається якісна перебудова загальноосвітньої школи, а для цього середня освіта мусить мати більший термін, оскільки акцент на осо-

бистість ураховує панування інформаційних технологій, глобалізацію світу, тому для здобуття повної загальної середньої освіти учень повинен навчатися принаймні 11, а ще краще 12 років.

Виникла необхідність вирішувати завдання школи комплексно й системно. Це і нові принципи оцінювання навчальних досягнень учнів, і особистісно орієнтоване навчання, і перебудова згідно з Болонською конвенцією підготовки вчителя. Але найбільш масштабним завданням, яке не було б розв'язаним без попередніх, стало розроблення державного освітнього Стандарту другого покоління. Все це можливо лише в межах принаймні 11-ти річної школи.

Найважливішим аргументом щодо цього є те, що якістю освіти (а потрібної якості не можна досягти шляхом зменшення терміну навчання) визначається цивілізаційне обличчя країни, її рейтинг серед інших країн світу, активність чи гальмування переходу до «суспільства знань», народу, що постійно навчається, за словами В.І. Вернадського. А отже, якісну конкурентоспроможну освіту об'єктивно не можна забезпечити 10-ти річною школою, цього спроможна досягти одинадцятирічна освіта, яку має право здобувати кожна дитина, але, слід підкреслити, обов'язково.

Варто завжди пам'ятати, що найбільше на терміни і якість навчання впливає учитель як консультант, тьютор, помічник учня. При 11-ти річному терміні навчання обов'язкової підтримки потребують педагоги інтерактивного спрямування.

Особливо необхідно передбачити матеріальну зацікавленість педагогів, які займаються розробкою і тиражуванням своїх інновацій. Учитель-новатор заслуговує заохочення, якщо його методичні знахідки, його авторський продукт використовують інші вчителі. Цим педагогам доцільно оформляти свої новації і розміщувати їх в Інтернеті. Після експертизи і відбору вони будуть доступними для тиражування і використання, а автори одержують виплати за створені ними педагогічні ресурси. До роботи в 11-ти річній школі учитель мусить бути підготовлений. Таким чином, 11-ти річна школа стимулює творчість.

Повернення до 10-ти річної школи є й соціально шкідливим. У 16-17 років молода людина залишається непідготовленою до ринку праці, оскільки згідно з трудовим законодавством до повноліття юнака чи дівчини за них відповідає роботодавець. Молоді люди цього віку, які не продовжують навчання, залишаються соціально неадаптованими. Вони легко піддаються впливу неконструктивного соціуму, антипедагогічного оточення. Сподіватися на вивільнені кошти нереально, оскільки лише незначна частина їх піде на зарплату вчителів, а основна – на створення й утримання виправної системи. А отже, вирішення цієї проблеми потребує порівняльних досліджень, виваженого, неупередженого аналізу досвіду, результатів навчання і виховання.

Відомо, що вкінці ХХ ст. ЮНЕСКО визнано, що повна середня освіта повинна тривати не менше 12 років. Сьогодні лише Білорусь і Росія дотримуються 11-ти річного навчання, а інші високорозвинені країни – 14, 13, 12 років навчання. Тому і в політичному сенсі 10-ти річна школа – крок назад. Запропонована норма 3-річної початкової школи також не на часі. У більшості європейських країн навчання в початковій школі триває 5-8 років. І це зрозуміло, адже початкова школа – основа всієї подальшої освіти.

Повернення до меншого терміну навчання призведе до міжнародного невизнання наших атестатів про середню освіту та дипломів про вищу освіту. Тому не варто допускати порушення рекомендацій ЮНЕСКО про термін здобуття повної середньої освіти, оскільки живемо в інтегрованому світі. Це також унеможливить навчання учнів українських шкіл у зарубіжних навчальних закладах. Українська школа мусить відповідати найкращим світовим критеріям і зразкам. Вона дала світові безцінний досвід, створений відомими у практиці багатьох країн педагогами В.О. Сухомлинським, А.С. Макаренком, Г.Г. Ващенком та ін.

Сьогодні кожен освітній проект потребує соціальної експертизи не лише вчених. Насамперед учитель мусить бути головним партнером у розв'язанні будь-яких проблем розвитку і реформування освітнього простору держави.

Потрібно подумати і над фактом вивільнення, за даними МОН, у зв'язку зі зменшенням терміну навчання понад 100 тис. учителів. Особливо до уваги, на нашу думку, слід узяти те, що для 12-ти річного навчання вже надруковано понад 95 млн. примірників підручників і витрачено на це 1,5 млрд. грн., значні кошти пішли на підготовку і друк нових навчальних планів і програм, перепідготовку вчителів, увесь методичний супровід 12-ти річної школи.

Одним із головних аргументів доцільності 11-ти річної школи вважаємо те, що повернення до 10-ти річного терміну навчання неминуче поведе за собою відновлення 6-ти денного тижня, що загрозливо для здоров'я дітей, окрім цього, збіднювати зміст освіти є явищем недопустимим.

Нормативні матеріали, а також мета, завдання, стандарти, навчальні плани, програми, підручники у даний час цілком правильно спрямовані на розвиток дитини, її здібностей, умінь, компетенцій діяти і використовувати знання в різних ситуаціях. При цьому результати навчання необхідно обов'язково пов'язувати з особистими планами і метою учнів, формувати вміння одержувати й опрацьовувати інформацію, виховувати активно-пізнавальну позицію, навички самоконтролю і самооцінки.

Говорячи про загальноосвітню школу, не можна обійти проблему Стандарту. Пошуки і зміни, які відбуваються в нашій країні, визначають необхідність упровадження нового покоління освітніх Стандартів загальної освіти. Стандарт визначається як нормативний правовий акт, засіб забезпечення стабільності заданого рівня якості освіти, її постійного відновлення і розвитку. За своїм юридичним статусом – це система вимог до результатів загальної освіти, змісту й умов її здійснення. Друге покоління Стандартів, що надзвичайно важливо для 11-ти річної школи, покликане розглядатися не як засіб фіксації стану освіти, а як засіб орієнтації освіти на досягнення нової якості, адекватної сучасним запитам особистості і суспільства. А отже, в 11-ти річній школі за вимогами Стандарту наголос переноситься з предметної діяльності на особистість учня, його розвиток на основі навчання і виховання. Важливо забезпечити Стандартам усебічну апробацію. Російські вчені доводять, що в результаті апробації Стандартів другого покоління відбулося реальне підвищення мотивації, ініціювання пізнавальної активності учнів. Зріс особистісний потенціал. У більшості питань, пов'язаних з введенням освітнього Стандарту нового покоління єдність позитивної оцінки переважає над негативізмом [1, с. 76].

У рамках здобуття повної загальної середньої освіти доцільним, на наш погляд, буде функціонування десятирічної неповної середньої школи. На неї варто покласти завдання забезпечення завдань профілізації навчання. Профільна школа розповсюджена у більшості зарубіжних країн. У деяких із них вона починається вже після початкової шестирічної школи. Профільна диференційована школа є одним із проявів гуманістичного характеру суспільства, його орієнтації на людину. Для цього варто встановити термін неповного обов'язкового навчання 9 років.

В умовах переходу країни до науково-інформаційних технологій неповна загальна середня школа об'єктивно має право на існування. А отже, для всіх учнів старша школа є обов'язковою. Профільна 9-ти річна школа може існувати як окремий тип навчального закладу, орієнтований на певний профіль, або як складник єдиної структури повної загальної середньої освіти. Профільна диференціація здійснюється за рахунок поглибленого вивчення навчальних дисциплін певного профілю. Учні, які не орієнтуються на вступ до вищих навчальних закладів, можуть обирати навчальні курси практичного циклу, що в першу чергу вирішувало б питання кваліфікації робітників, але не обмежувало б можливості продовження навчання. Значною мірою технологічний профіль можуть забезпечити модернізовані заклади професійно-технічної освіти – професійні ліцеї та вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації.

Таким чином, щодо цієї проблеми приходимо до таких висновків:

– Об'єктивною тенденцією розвитку освіти в усьому світі є постійне зростання терміну навчання людини, але з урахуванням національних інтересів, культурних традицій, самобутності країни, накопиченого в освіті досвіду, його розвитку і примноження.

– Важливою є й інша тенденція: прагнення більшості громадян розвинутих країн отримувати вищу освіту. Тому прискорення потребує розроблення Державного стандарту освіти другого покоління.

– Украй необхідним є піднесення якості навчання з одночасною розробкою нагальних проблем профільного і трудового навчання, а також трудового виховання учнів з метою практичного забезпечення профільної диференціації навчання.

– У термінах навчання потрібно йти вперед, використовуючи вітчизняний безцінний досвід, продумано здійснюючи модернізацію освіти, послідовно й оперативно поєднуючи досягнення педагогічної науки, інноваційних технологій, передового досвіду і масової шкільної практики. Без системної і послідовної діяльності в цьому напрямі не зможемо забезпечити підготовку всебічно розвиненої особистості, конкурентоспроможного у світовому просторі громадянина України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блохин А.А. Риски введения Федерального государственного образовательного Стандарта общего образования нового поколения / А.А. Блохин, С.В. Монахов // Педагогика. – 2009. – №4. – С. 69-76.
2. Загальні збори НАПН України. Визначено пріоритетні завдання Академії на 2010 рік // Педагогічна газета. – 2010. – №4(189). – квітень.
3. Табачник Д. Вища школа – сходинок до досконалості / Д. Табачник // Освіта. – № 19-20 (5402-5403). – 21-28 квітня.

АЛЛА БОЙКО

ПОЛНОЕ ОБЩЕЕ СРЕДНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР ЛИЧНОСТНОГО И СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Раскрыты преимущества и приоритеты 11-ти летней общеобразовательной школы в сравнении с десятилетней, определены перспективные задачи относительно Стандарта, профильного обучения, ориентации образования на развитие личности ребенка.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, срок обучения, ученики, учитель, сопоставительно-сравнительный анализ, государственный образовательный Стандарт второго поколения.

ALLA BOYKO

COMPLETE GENERAL EDUCATION AS FACTOR OF PERSONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT

Advantages and priorities of the 11-years general school in comparison to 10-years are exposed, perspective tasks in relation to the Standard, profile studying, orientation of education on the development of child's personality are determined.

Keywords: general school, term of study, pupils, teacher, comparably-comparative analysis, State educational standard of the second generation.

Одержано 22.04.2010, рекомендовано до друку 12.05.2010.